

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η αναγκαιότητα σχολικής συμβουλευτικής στον σύγχρονο κόσμο

1.1 ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ο όρκος του Σωκράτη

Ως εκπαιδευτικός και παιδαγωγός δεσμεύομαι:

- να σέβομαι την ιδιαιτερότητα κάθε παιδιού και να την υπερασπίζω εναντίον καθενός·
- να εγγυώμαι τη σωματική και την ψυχική του ακεραιότητα·
- να προσέχω τις ανησυχίες του, να το αφουγκράζομαι και να το παίρνω σοβαρά·
- να επιζητώ τη συναίνεσή του για όλα όσα κάνω γι' αυτό, όπως θα έκανα με κάποιον ενήλικα·
- να αξιοποιώ για το καλό του το νόμο της ανάπτυξής του, όσο αυτός είναι ευδιάκριτος, και να του παρέχω τη δυνατότητα να αποδεχτεί το νόμο αυτό·
- να αναδεικνύω και να προωθώ τις ικανότητές του·
- να το προστατεύω όπου είναι αδύναμο, να του συμπαραστέκομαι στην αντιμετώπιση του φόβου και της ενοχής, της κακίας και του ψέματος, της αμφιβολίας και της δυσπιστίας, του κλαψουρίσματος ή της φιλαυτίας, όταν το έχει ανάγκη·
- να μη λυγίζω τη θέλησή του –ακόμη και όταν φαίνεται ανόητη– να του παρέχω κυρίως βοήθεια για να υποτάσσει τη θέλη-

σή του στη λογική· να του διδάσκω, συγκεκριμένα, την υπεύθυνη χρήση της λογικής, καθώς επίσης την τέχνη της επικοινωνίας και της αμοιβαίας κατανόησης·

- να το προετοιμάζω να αναλάβει ευθύνη στην κοινότητα και για την κοινότητα·
- να του επιτρέπω να βιώνει τον κόσμο όπως είναι, χωρίς να το υποτάσσω σ' αυτόν όπως είναι·
- να του δίνω ευκαιρία να οραματίζεται έναν καλύτερο κόσμο, με την πεποίθηση ότι αυτό είναι εφικτό·
- να του διδάσκω τη φιλαλήθεια και όχι την αλήθεια, επειδή «αυτή βρίσκεται μόνο στον Θεό».

Μ' αυτά δεσμεύομαι επίσης:

- να είμαι ο ίδιος το καλύτερο δυνατό πρότυπο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών, των πειρασμών και των ευκαιριών του κόσμου μας, των δικών μας περιορισμένων δυνατοτήτων και της δικής μας υφιστάμενης ενοχής·
- να μεριμνώ, σύμφωνα με τις δυνάμεις μου, η επόμενη γενεά να βρει έναν κόσμο στον οποίο κανείς αξίζει να ζει και στον οποίο τα κληροδοτημένα βάρη και οι κληροδοτημένες δυσκολίες να μην καταπνίγουν τις ιδέες και τις δυνατότητές τους·
- να αιτιολογώ τις πεποιθήσεις και τις πράξεις μου δημοσίως, να προσφέρομαι στην κριτική –ιδιαίτερα αυτών που τους αφορά και των ειδημόνων– και να εξετάζω τις κρίσεις μου ενσυνείδητα·
- να εναντιώνομαι, ωστόσο, σε όλα τα πρόσωπα και τις περιστάσεις – στην πίεση της κοινής γνώμης, στα ενδιαφέροντα του συλλογικού οργάνου, στις εντολές της υπηρεσίας, όταν αυτά εμποδίζουν τις εδώ ομολογούμενες προθέσεις μου.

Ενισχύω αυτήν τη δέσμευση με την ετοιμότητα να επιτρέπω κάθε στιγμή τη σύγκρισή μου με τα εμπεριεχόμενα σ' αυτή μέτρα.

Ο Γερμανός παιδαγωγός H. v. Hentig (1993, σ. 255 κ.ε.), ο οποίος θεωρεί αδήριτη ανάγκη τη μεταλλαγή του σχολείου μάθησης σε χώρο ζωής και εμπειριών, προτείνει οι εκπαιδευτικοί κατά το διορισμό τους να ομνύουν εθελοντικά τον παραπάνω όρκο. Σύμφωνα με τον v. Hentig, η αναγκαιότητα αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι η μετάβαση από το σχολείο μάθησης στο σχολείο ζωής δεν απαιτεί μόνο τα απαραίτητα βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά ταυτόχρονα επιβάλλει τη σύγκρουση με τις αντιτιθέμενες σ' αυτήν την αλλαγή δυνάμεις. Ακόμη θεωρεί ότι η πιο ύπουλη αντίσταση προέρχεται από τη μικροθυμία μας, από την έλλειψη συνέπειας και από τη συγκαταβατικότητα. Έτσι, προτιμώντας γενικά τη διατήρηση ήπιου κλίματος και δυνατής ισορροπίας, και ιδιαίτερα την αποφυγή ρήξης με συναδέλφους, επιτρέπουμε να γίνονται πράγματα που κατά τη συνείδησή μας τα θεωρούμε απαράδεκτα.

Επίσης, επειδή υιοθετούνται απόψεις ότι οι γονείς διαπαιδαγωγούν και το σχολείο διδάσκει, περιορίστηκαν οι υποχρεώσεις του εκπαιδευτικού στη διεκπεραίωση της προβλεπόμενης ύλης, στην αξιολόγηση των μαθητών και στην επιλογή τους κατά τις ανάγκες της κοινωνίας. Μολονότι γνωρίζουμε ότι με τον τρόπο αυτόν δεν εκπληρώνεται η πραγματική αποστολή του σχολείου, συμβιβάζομαστε με τις δυνάμεις που συντηρούν το υπαρκτό σχολείο, θυσιάζοντας στο βωμό των σκοπιμοτήτων τις πραγματικές ανάγκες των μαθητών. Και όμως, επιτακτική κρίνεται η αντίσταση στην τυραννία των βαθμών, στην ακαμψία της ύλης, στο μυστήριο των κανονισμών καθώς και στην πρόκριση εντολών από ενήλικες έναντι των νόμων της ανάπτυξης του παιδιού.

Ο v. Hentig την αυτοδέσμευση του εκπαιδευτικού τη θεωρεί πολύ χρήσιμο μέσο για ενίσχυση της αντίστασής του σε όλα τα παραπάνω. Ορμώμενος από τις ιδέες του μεγάλου δασκालου της αρετής και φίλου της αλήθειας, την αυτοδέσμευση του εκπαιδευτικού την ονομάζει «Όρκο του Σωκράτη». Στον όρκο αυτόν προσδίδει την ίδια σημασία που έχει ο «Όρκος του

Ιπποκράτη» για τους γιατρούς, με τη διαφορά ότι η παράβασή του δεν μπορεί, αυτονόητα, να έχει νομικές κυρώσεις. Ωστόσο, ο επίορκος εξαναγκάζεται ηθικά να λογοδοτήσει στον εαυτό του, στους συνεργάτες του και γενικότερα στο κοινωνικό σύνολο. Πέραν τούτου, συμβάλλει στην ενδυνάμωση του εκπαιδευτικού να αντιστέκεται σε απαιτήσεις του συλλογικού οργάνου, της υπηρεσίας κ.ά., που παραβιάζουν τις φιλοσοφημένες αρχές του όρκου. Επιπλέον, υποχρεώνει διάφορους φορείς να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τον όρκο αυτόν κάθε φορά που ο εκπαιδευτικός προβάλλει αιτήματα.

Το νέο σχολείο απαιτεί από τον εκπαιδευτικό προσωπική δέσμευση, όπως ακριβώς αυτή αποτυπώνεται και στον παραπάνω όρκο. Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται να αναδειχτεί ως συνακόλουθο των σύγχρονων κοινωνικών μεταβολών η αναγκαιότητα αλλαγής πλεύσης του σχολείου.

1.2 ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΙ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Πριν από λίγα χρόνια αποχαιρετήσαμε τον 20ό αιώνα, τον «αιώνα του παιδιού», όπως τον χαρακτήρισε η Σουηδή Παιδαγωγός Ellen Key (1978), με την έναρξή του· γιορτάζουμε επίσης κάθε χρόνο την «παγκόσμια ημέρα του παιδιού». Παρ' όλα αυτά δεν καταφέραμε ακόμη να κατανοήσουμε και να ικανοποιήσουμε βασικές του ανάγκες, όπως αγάπη, στοργή, επικοινωνία, κατανόηση, αναγνώριση, αποδοχή κ.ά. (βλ. Fuhrer, 2005, σ. 191 κ.ε.), μολονότι οι ανάγκες αυτές παραμένουν σταθερές και αναλλοίωτες μέσα στο χρόνο. Ωστόσο, οι συνθήκες ανατροφής και ανάπτυξης έχουν αλλάξει ριζικά.

Βέβαια, εκ πρώτης όψεως, τα παιδιά φαίνεται να ευημερούν σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε. Στις περισσότερες προηγμένες χώρες έχουν κατακτήσει και υψηλό βαθμό αυτονομίας ακόμα και στον κοινωνικό τομέα: αντιμετωπίζονται από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς με λιγότερο αυταρχική συ-

μπεριφορά, έχουν δυνατότητα να προγραμματίζουν τον ελεύθερο χρόνο σύμφωνα με τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντά τους, διαθέτουν τα μέσα ενημέρωσης και το διαδίκτυο καθώς και πολλές άλλες ανέσεις. Επιπλέον, βρίσκονται σε αρκετά πλεονεκτική θέση ως προς την παροχή υλικών αγαθών και υγειονομικής περίθαλψης συγκριτικά πάντοτε με τις προηγούμενες γενιές. Αν και είναι γνωστό, αξίζει να επισημάνει κανείς την καταπολέμηση πολλών παιδικών ασθενειών και ιδιαίτερα τη μείωση της παιδικής θνησιμότητας.

Ωστόσο, μία σε βάθος εξέταση των συνθηκών διαβίωσης των παιδιών στη σύγχρονη κοινωνία απομυθοποιεί την παραπάνω εξωραϊστική εικόνα: Διαπιστώνουμε, αναντίρροπα και ενδεικτικά πόσο επισφαλείς έχουν γίνει οι διαπροσωπικές τους σχέσεις και η επικοινωνία τους ή πόσο εκτεθειμένα είναι στον διαρκώς αυξανόμενο κίνδυνο συναισθηματικής παραμέλησης ή υπερβολικής προστασίας με υπέρμετρες προσδοκίες. Παράλληλα, η αποθέωση των υλικών αγαθών οδηγεί πολλά παιδιά και πολλούς εφήβους σ' έναν άκριτο καταναλωτικό ανταγωνισμό με τους συνομηλίκους τους, ο οποίος τελικά χειραγωγεί τη ζωή τους. Αλλά και στον τομέα της υγείας διαπιστώνεται ανησυχητική εμφάνιση νέων συμπτωμάτων ασθένειας, τα οποία η κλασική ιατρική αδυνατεί να προσεγγίσει με τις παραδοσιακές μεθόδους.

Τα παιδιά και οι έφηβοι, όπως και οι ενήλικοι, προφανώς απολαμβάνουν την υλική ευημερία της σημερινής κοινωνίας. Κατά βάθος, όμως, γίνονται φορείς ψυχοκοινωνικών παρενέργειών από τον σύγχρονο τρόπο ζωής, με πολλές παρεπόμενες ανασφάλειες και ψυχικές διαταραχές. Βρίσκονται σε μια κατάσταση αυξανόμενης βιο-ψυχο-κοινωνικής έντασης με βασανιστικό στρες. Τα αποτελέσματα αυτής της βιο-ψυχο-κοινωνικής επιβάρυνσης εκδηλώνονται με ψυχικές διαταραχές, ψυχοσωματικά συμπτώματα και χρόνιες ασθένειες νέων μορφών. Στις τελευταίες συγκαταλέγονται οι ποικίλες αλλεργίες (αλλεργική βρογχίτιδα, αλλεργικό άσθμα, νευροδερ-

ματίτιδα κ.ά.), ο διαβήτης κ.ά., ασθένειες οι οποίες απειλούν τη ζωή, τα συναισθήματα και τη δράση των παιδιών και των εφήβων. Παράλληλα, ένας μεγάλος αριθμός παιδιών και εφήβων εμφανίζει γενικά ψυχοσωματικά συμπτώματα, όπως πονοκέφαλο, νευρικότητα, ανησυχία, προβλήματα συγκέντρωσης, στομαχικές διαταραχές, διαταραχές ύπνου κ.ά.

Η έρευνα των αιτιών που προξενούν τις παραπάνω ψυχοσωματικές διαταραχές δεν έχει καταλήξει σε σαφές συμπέρασμα. Ένα όμως είναι βέβαιο: Τα συμπτώματα αυτά είναι αποτέλεσμα ενός πολύπλοκου συνδυασμού διαφορετικών βιο-ψυχο-κοινωνικών περιστάσεων, κάτω από τις οποίες μεγαλώνουν τα παιδιά και οι έφηβοι (βλ. επίσης Hausteiner, Bornschein, Nowak, & Henningsen, 2007. Marstedt & Müller, 1988). Το ανοσοποιητικό τους σύστημα επιβαρύνεται από τις κοινωνικο-περιβαλλοντικές συνθήκες σε τέτοιον βαθμό, ώστε προφανώς αδυνατεί ν' αντιδράσει στις νέες πιεστικές προκλήσεις. Αναμφισβήτητα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν κατά τη διαδικασία αυτή και οι γενετικοί παράγοντες. Η υπόθεση, όμως, της κλασικής ιατρικής ότι τα ψυχοσωματικά συμπτώματα οφείλονται αποκλειστικά σε βιογενετικούς παράγοντες έχει απορριφθεί. Η αντιμετώπιση των παραπάνω συμπτωμάτων για να κριθεί επιτυχής χρήζει πολυδιάστατων αναλύσεων και προσεγγίσεων με συστηματική μελέτη.

Αυτή η εικόνα του σύγχρονου κόσμου, δείχνει πάντως, πόσο έχουν αλλάξει οι συνθήκες μέσα στις οποίες ανατρέφονται τα σημερινά παιδιά (βλ. Fuhrer, 2005, σ. 97 κ.ε.) και πόσο η ψυχοκοινωνική τους υποστήριξη καθίσταται ανάγκη όλο και πιο επιτακτική (Krause, 2003, σ. 19 κ.ε.). Αυτό ακριβώς καταδεικνύει το μέγεθος της σημασίας της για ολόκληρο τον κόσμο. Συνεπώς, η αδήριτη ανάγκη συμβουλευτικής αρωγής δεν αποτελεί ευκαιριακό γεγονός· είναι παρεπόμενο των βασικών μεταβολών στις δομές της σύγχρονης κοινωνίας, κάτω από τις οποίες καλείται να ζήσει ο άνθρωπος και να διαμορφωθούν τα παιδιά και οι έφηβοι.

Στη συνέχεια επιχειρείται ο εντοπισμός και η ανάλυση των μεταβολών που έχουν συντελεστεί στην κοινωνία, στην οικογένεια και στο χώρο του σχολείου, και κυρίως οι επιπτώσεις τους στα παιδιά και στους εφήβους². Οι μεταβολές αυτές δημιουργούν και προβάλλουν ανάγκες συμβουλευτικής στήριξης και αξιώνουν από τον εκπαιδευτικό μία ποιοτικά αναβαθμισμένη σχέση με τους μαθητές του. Η συμβουλευτική δεν συνίσταται μόνο στην παροχή πληροφοριών ή/και στη στήριξη για την αντιμετώπιση προσωπικών δυσκολιών και διαταραχών, όπως εσφαλμένα έχει επικρατήσει. Η συμβουλευτική στο σχολείο κυρίως προάγει τη διδασκαλία, την εργασία, την αποτελεσματική μάθηση, και τη συμβίωση μέσω της συμμετοχής όλων όσοι εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Με τον τρόπο αυτόν παρέχεται στο σχολείο η δυνατότητα και η ευκαιρία να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις ως σχεσιοδυναμικός χώρος (Κοσμόπουλος, 1995). Παράλληλα, εμφορούμενο από τις αρχές της συμβουλευτικής, ως παιδευτικός φορέας μορφωτικών σχέσεων είναι σε θέση να διαμορφώσει πιο κατάλληλες συνθήκες και τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την εκπλήρωση της αποστολής του.

1.3 ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Γενικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης κοινωνίας είναι οι ραγδαίες και συνεχείς μεταβολές σε πολλούς τομείς της, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά τις συνθήκες ζωής του ανθρώπου (βλ. Fuhrer, 2005. Jerusalem, 1999. Krause, 1998. Krause, Ettrich & Ettrich, 1999. Rauschenberger, 1999. Silberstein &

2. Σχετικά με τις κοινωνικές μεταβολές και τις επιπτώσεις τους στη συμπεριφορά των παιδιών βλ. ενδεικτικά: Jerusalem, 1999. Krause, 1998. Krause, Ettrich, & Ettrich, 1999. Rauschenberger, 1999. Silberstein & Zinnecker, 1999. Walper, 2004.